

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20. — VIDEM, 16. - 31. JULIJA 1952. Leto III. — Štev. 45
UREDNISTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm - Udine Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

SICILIJI, SARDINIJI, TRENTINU — GOR. POADIZJU, FURLANIJI — JULIJSKI BENEČIJI IN VAL D'AOSTI SE PRIZNAVAJO POSEBNA PRAVILA IN POGOJI ZA AVTONOMIJO PO POSEBNIH STATUTIH, KOT JIH PREDVIDEVAJO USTAVNI ZAKONI.
Clen 116 Ustave Italij. Republike.

ALLA SICILIA, ALLA SARDEGNA, AL TRENTINO — ALTO ADIGE, AL FRIULI — VENEZIA GIULIA E ALLA VALLE D'AOSTA SONO ATTRIBUITE NORME E CONDIZIONI PARTICOLARI DI AUTONOMIA, SECONDO STATUTI SPECIALI ADOTTATI CON LEGGI COSTITUZIONALI.
Art. 116 della Costituzione della Repubblica Italiana.

Zakaj avtonomijo?

Zdi se, da je v zadnjih dneh zopet postalo zelo aktualno vprašanje ustanovitve furlanske deželne samouprave. To lahko sklepamo iz raznih vzrokov, zlasti pa v zvezi z obiskom podtajnika pri predsedstvu vlade, on. Andreottija, ki je bil pred kratkim v Vidmu in je imel posebne sestanke tudi s senatorjem Tessitorijem. Nedvomno bi radi poglobili v to zadevo tudi vprašanje Trsta, ker bi imela dežela, kakor je predvidena v ustavi, naslov Furlanija - Julijska Benečija. In ker že iščejo za tržaško vprašanje kakršnokoli rešitev, je logično, da je treba napraviti korak naprej tudi pri reševanju furlanskega problema.

Seveda je treba pri tem vpoštovati čim mislji organizirati deželno samoupravo s posebnim statutom, ali če nameravajo uveljaviti samo normalen statut.

Mi smatramo ne samo za umestno, ampak za potrebno in nujno, da se uveljavi deželna samouprava Furlanije s specialnim statutom. To pa zato, ker se lahko samo s takim statutom učinkovito zaščiti furlanski značaj te dežele. Pri tem zdravem narodu bi potem lahko uveljavila svoje pravice tudi slovenska narodna manjšina v Gornji Tersi in v Nadiške dolini. Jasno je, da bodo Furlani, ki so dolga stoletja živeli v dobrem sosedstvu z beneškimi in tudi goriškimi Slovenci (dok'er niso začeli vnašati razdora in narodnostnih sporov politikanti iz notranjosti države) in ki govtvo najboljše poznajo skupne koristi obeh tu živskih narodov, upoštevali te pravice slovenske narodne manjšine in jim vrnili ter izpopolnili tiste svobode, ki so jih bili naši kraji deležni že za časa Beneške republike.

Samo avtonomija s posebnim statutom bi lahko zagotovila primeren način samouprave in državne pomoči, kar bi imelo za konkretno posledico izboljšanje gospodarskih pogojev naše pokrajine. To je točka, kateri dajemo prednost zlasti mi in zahtevamo jamstvo zanjo. Imamo pravico do takega statuta, ki bo zajamčil popolno avtonomijo, kakršno so dosegli prebivalci Zgornjega Poadižja, ki pa se še vedno borijo za njeno izpopolnitev. Samo ukrepi izrednega značaja, ki bi upoštevali poseben položaj naših krajev, bi lahko rešili probleme Terske in Nadiške doline in bi lahko dvignili te kraje na višjo stopnjo gospodarskega, političnega in socialnega življenja, ter jih postavili v isto vrsto z najnaprednejšimi deželami Italije.

Turističen razvoj teh naših prelepih krajev je sedaj šel v povojih, toda z dobro krajevno upravo bi se lahko zelo razvilo in uveljavilo to naravno bogastvo, ki je doslej bilo neizrabljeno, ker nihče ni skrbel za dobre prometne zveze in primerne gostinske naprave, ki so predpogoj za razvoj turizma vsake dežele, ki ima za to potrebne naravne pogoje.

Tudi sadjarstvo se nahaja danes v težki krizi: pridelek češenj v čentskem okolju, kjer bi morali pridobiti letno okrog 5.000 stotov češenj, je danes dejansko uporabljiva samo za žganjekuho, ker so vse češnje okužene z gosenico češnjeve muhe in neprimerne za drugačno porabo.

Vinogradništvo v podgorskih predelih pri Fojudi in Čedadu daje sedaj kakovostno manj vredna vina in v manjših količinah, ker se tu ne vodi racionalno obdelovanje. Samo v omejenih predelih Nadiške doline, zlasti v nekaterih krajih občine Podbonesec, se je razvilo in obstopa umno sadjarstvo, ki daje najboljše uspehe, zlasti pri gojenju breskev.

Umetniške in folkloristične vrednote teh krajev se tudi vedno bolj izgubljajo

Predlog za uveljavljenje avtonomne Furlanske dežele

On. Tessitori se je izjavil za avtonomijo z posebnim statutom

Pred kratkim je dal furlanski senator on. Tessitori za tisk izjavo, v kateri pravi med drugim:

»Mi meraviglio che ancora ci sia taluno che possa dubitare della utilità della Regione. Chi conosce, sia pur superficialmente, i risultati ottenuti dall'Ente Regione in Trentino - Alto Adige, nella Valle d'Aosta, nella Sicilia e nella stessa Sardegna, non può che rimpiangere che il Friuli abbia oramai perduto quattro anni di attività regionalistica. Quanto alla possibilità in questo momento, di costituire la Regione, essa esiste e dipende unicamente dai friulani il realizzarla: Governo e Parlamento aspettano che i friulani siano d'accordo.

Solo con lo Statuto speciale potremo avere il decentramento e l'autonomia, conforme al nostro legittimo interesse.»

V slovenščini se ta izjava glasi takole:

»Čudno se mi zdi, da se dobi še kdo, ki lahko dvomi o koristih deželne samouprave. Kdor pozna, pa čeprav samo površno, rezultate dosežene od deželne samouprave v Gornjem Poadižju, Val d'Aosti, na Siciliji in celo na Sardiniji, temu mora biti samo žal, da je Furlanija izgubila že štiri leta take deželne aktivnosti. Glede na možnost v sedanjem trenutku, da bi vzpostavili deželno samoupravo, ta možnost obstoja in je njena izvedba odvisna samo od Furlanov: Vlada in parlament čakata samo, da se Furlanji sporazumejo.

Samo s posebnim statutom bomo lahko dosegli tisto decentralizacijo in samoupravo, ki bosta odgovorjali našim upravičenim interesiom.«

Gospod Tessitori!

V trenutku, ko gre morda za odločitev o bodočnosti naših krajev in vse furlanske dežele, ste Vi še enkrat in javno poudarili, da smatrate ne samo koristno, ampak tudi potrebno vzpostavitev furlanske deželne samouprave s posebnim statutom. Hvaležni smo Vam za to izjavo in se Vam zanjo javno zahvaljujemo,

ker je Vaš poseg nedvomno v veliko pomoč tej stvari, za katero se tudi mi z našimi skromnimi silami borimo že več let.

Poleg tega ste Vi imeli pogum, da ste vztrajali na stališču samouprave s posebnim statutom v trenutku, ko so to stališče zapustili tudi njegovi nekdanji poborniki. Ostali ste dosledni temu svojemu stališču, čeprav bi tako zadržanje lahko povzročilo kritiko Vašega dela od strani tistih, ki se tudi proti nam borijo z obrekovanjem in natolcevanjem.

Zahvalimo Vas za Vaše pagumno stališče tudi zato, ker v tem primeru Vaša

beseda ni samo beseda nekega senatorja in slavnega sina Furlanije, ampak je tudi glas člana vlade. Zato ga smatramo kot prvi znak priznanja od strani rimske vlade, da ima tudi Furlanija svoje neoporečne pravice, ki se jih do sedaj nikoli ni upoštevalo.

Slovensko prebivalstvo Gornje Terske, Nadiške doline, Režije in Kanalske doline, Vam je tudi hvaležno za Vaše izjave v korist deželne samouprave s posebnim statutom, ker bi taka reorganizacija pomenila možnost izboljšanja gospodarskih, političnih in socialnih pogojev vseh teh krajev.

Kdo in zakaj je proti posebnemu statutu

Pred kratkim sta senator Tessitori, podtajnik pri zakladnem ministru in odvetnik Candolini, predsednik pokrajinskega sveta, v posebnem intervjuju podala izjavo o problemu Furlanske dežele.

Senator Tessitori je izjavil, da je odločno in v polni meri za to, da se uveljavi deželna samouprava Furlanije s posebnim statutom. Izjavil se je tako zato, ker pozna podrobno ta problem in je zagovarjal to svoje stališče že pred več leti.

Odvetnik Candolini pa je pokazal svoje simpatije do deželne samouprave, vendar pa ne mara, da bi se uveljavil poseben statut. Ob tej priliki se je hotel dav. Candolini postaviti proti koristen prebivalstva Gornje Terske in Nadiške doline. Zato lahko rečemo, da je s tem svojim dejanjem pljunil v svojo lastno sledo, iz katere je toliko časa zajemal. Ne smemo namreč pozabiti, da je ta človek bil rojen prav v teh krajih, v Platišču, kjer je bil njegov oče za občinskega tajnika. Preživljati so ga torej revni prebivalci teh gorskih krajev s svojim denarjem in prav z njihovim denarjem je lahko ta gospod dokončal svoje študije in dosegel odvetniško diplomu.

Ta mu je omogočila poznejše izvrševanje njegovega poklica v Čenti in v kratkem času, vedno z denarjem, ki ga je, naravno, pridobil na pošten način, se mu je posrečilo ustanoviti tisto žganjekuho, ki je sedaj že precej znana.

Lahko je služiti denar nekemu občinskemu tajniku, ki živi v gorskem kraju med slovenskim prebivalstvom. To prebivalstvo ne razume italijanskega jezika in se mora za vsako najmanjšo stvar, za prošnje in druge potrebe, obrniti do občinskega tajnika, ki pozna zakon, ima pisalni stroj in torej lahko napravi prošnjo ali izpolni potrebne obrazce v italijanščini.

Podobna je zadeva tudi za odvetnika, ki se ima morda zahvaliti za svoj sloves tudi poklicu občinskega tajnika, katerega je izvrševal njegov oče. Gorski prebivalci so po svoji naravi nezaupljivi in zato bolj zaupajo odvetniku, do katerega čutijo posebne vezi po rojstvu in po starem poznavanju z družino ter mu zato poverijo svoje posele in se pustijo nemoteno izkoriščati.

Odvetnik Candolini je lahko obogatel baš zato, ker je prebivalstvo, ki je prihajalo k njemu, slovenske narodnosti. Kljub temu pa se on danes zoperstavlja, da bi omogočil tem ljudem boljše prihodnost s podelitvijo deželne samouprave s specialnim statutom, ki bi upošteval njihove posebne potrebe.

Ni tokrat prvič, da se odvetnik Candolini postavlja na tako stališče. Pred leti se je enako ognjevitno zaganjal proti ustanovitvi proste cone v Gorici. Vzrok temu je bil, da se je v prosti coni izdelovalo likerje brez davščin, kar bi povzročilo škodo njegovi žganjekuhni v Čenti, kjer je bilo take davščine treba plačevati. Ko pa so mu dovolili, da je prenesel svojo žganjekuho v Gorico, je tudi on nehal svojo gonjo proti prosti coni.

Na podoben način je danes proti deželni samoupravi s posebnim statutom, ker bi bilo to škodljivo njegovim lastnim gospodarskim koristim. Deželna uprava s posebnim statutom bi imela možnost odpraviti marsikatero pomanjkljivost gospodarskega značaja. Ta položaj bi se lahko v toliko spremenil, da bi žganjekuha odvetnika Candolinija prinašala manj milijonov dobička, kot ga prinaša sedaj. Po drugi strani pa bi deželna uprava lahko z bolj učinkovitimi ukrepi odpravila takšnega škodljivca kot je češnjeva muha in po vzgledu kantonalnih vlad v Švici izboljšala kakovost češenj, ki bi jih lahko zopet izvažali v splošno gospodarsko korist. Danes pa desetisoč češnjevitih dreves čentskega okoliša proizvaja samo sadje slabše vrste, dobro samo za Candolinijevo žganjekuho. Te češnje plača po 10 lir za kg, ali malo več. Na ta način ima pri današnjem stanju Candolini dobiček, ki pa gre v škodo kmetom.

Rim in naši izseljenci

Pred nedavnimi je odšla iz naših krajev v Milan skupina delavcev. Te delavce so preko domačih županstev najeli za delo v Franciji. Ko pa so prišli v Milan in na svoje stroške, so jih tam zavrnilo in poslali nazaj domov. To je vsekakor zelo težak primer norčevanja iz naših ljudi, ki ga lahko smatramo celo za prevoro najslabše vrste.

Zato smatramo za potrebno protestirati proti takemu postopanju z našo mladino. Obenem ugotavljamo, da se zaradi rimskega pritiska, ki hoče vse izenačiti in tudi njim vtisniti pečat kakršne koli druge dežele italijanske države. Zato smatramo, da je neobhodno potrebno doseči poseben statut, ki bo zajamčil ohranitev umetniških in folklorističnih vrednot in omogočil izboljšanje splošnih življenjskih pogojev našega ljudstva.

kaj takega zgodi lahko samo v državi s strogo centralno in birokratsko upravo.

Z deželno samoupravo, za katero se potegujemo, bi bile odpravljene tudi take krivice. Vzemimo za primer Gornje Poadižje. Uprava te dežele je stavila v svoj proračun posebno postavko v korist izseljencev. S tako postavko bi našim mladeničem lahko povrnil vsaj polne stroške. Toda deželni svet v Gornjem Poadižju se briga tudi za to, da bi preskrbel prebivalstvu delo v domačih krajih, z izkoriščanjem vseh gospodarskih možnosti dežele. Pri tem pravijo v Gornjem Poadižju takole: »Nima smisla pošiljati naše nacistevline prebivalca v inozemstvo, ko pa nam Rim za vsakega, ki oide, pošlje po 10 južnjakov, ki hočejo živeti na naš račun, pa čeprav samo z beračenjem.«

Mi pa take deželne avtonomije še nismo dosegli in lahko vsak dan gledamo kakšne so posledice rimske vladavine.

PRI NAS IN PO SVETU

PROTEST NOVINARJEV PROTI OSNUTKU NOVEGA ZAKONA O TISKU — Osnutek za novi zakon o tisku je naletel po vsej Italiji na oster odpor. Vsi novinarji zahtevajo, da se popravi sedanji osnutek zakona o tisku in to v skladu z načeli italijanske ustave. Tudi v Vidmu je Furlansko novinarsko združenje zahtevalo spremembo v osnutku novega zakona o tisku in protestiralo proti omejitvi svobode tiska, ker je pred nedavnimi policija zaplenila nek list, ki izhaja v Vidmu še predno je bil tiskan. To početje je v nasprotju s členom 21 italijanske ustave in sedanjim zakonom o tisku. Proti novemu tiskovnemu zakonu, ki bi pomenil pravi atentat proti svobodi tiska in demokratičnim svobodam na splošno, so nastopili tudi desničarski listi in zahtevajo njegovo radikalno spremembo.

ITALIJANSKA ZUNANJA TRGOVINA — Italijanski minister za zunanjo trgovino La Malfa je izjavil v rimskem parlamentu, da je vrednost italijanskega uvoza narasla za 85 odstotkov v primeru z letom 1938, vrednost uvoza pa za 50 odstotkov. La Malfa je pripomnil, da je pasivna bilanca še vedno resen problem, zlasti glede na dolarsko področje.

VOLIVNA BORBA EISENHOWER-TAFT, ZAKLJUČENA — Po dolgi napetosti je bil general Eisenhower imenovan za uradnega kandidata republikanske stranke za predsedništvo ZDA, ki je dobil 845 glasov in tako premagal svoja tekmeca Tafta, za katerega je glasovalo le 280 delegatov. Za kandidata za podpredsedniško mesto je bil izvoljen senator Nixon.

VROČINA PO VSEJ EVROPI — Vročina v zadnjih dneh je dosegla v nekaterih deželah Evrope rekordne višine. V Italiji in Avstriji je vročina zahtevala nad 50 človeških žrtev, na Francoskem so nastali številni požari in tudi tu je več ljudi umrlo vsled vročine. Vročje je tudi v zahodni Nemčiji in Švici, kjer je 12 ljudi utonilo in več jih je podleglo sončarici. V Italiji in v drugih državah Evrope primanjkuje tudi vode. Ljudje ne pomenijo take vročine že sto let.

IMENOVANJE VIŠJEGA UPRAVNEGA RAVNATELJA V TRSTU — Rimska vlada je imenovala dosedanjega prefekta v Genovi, Vitellija, za višjega upravnega ravnatelja v Trstu. Za političnega svetovalca pri Zavezniški Vojaški Upravi pa namerava rimska vlada postaviti prof. Diega De Castra, ki je znan kot nacionalistični in iredentistični prvak v Trstu.

AVSTRIJSKI TISK poroča, da so na Dunaju zadovoljni z uspehom potovanja zunanje ministra dr. Gruberja v Beograd. Dunaj bi bil pripravljen posredovati v sporu med Italijo in Jugoslavijo glede tržaškega vprašanja. Italija po vsej verjetnosti ne bi sprejela tega posredovanja, ker je leta 1915 napovedala vojno Avstriji tudi zaradi Trsta in ker ji ni bilo ljubo avstrijsko zanimanje za Trst.

Dobra pokrajinska samouprava bi lahko tudi drugače izboljšala življenjsko raven gorskega prebivalstva. Tako bi imel zopet škodo Candolini, ki bi ne mogel več, kakor dela sedaj, najemati v teh krajih ljudi, ki bi mu nabirali po gozdovih maline proti pičemu plačilu po nekaj lir za kg.

Deželna samouprava s posebnim statutom pomeni edino možnost za izboljšanje gospodarskega položaja našega ljudstva v gorskih predelih, pomeni pa istočasno večmilijonsko znižanje zaslužkov odvetnika Candolinija. To je vzrok, da je ta človek — v imenu italijanstva teh krajev seveda — nasproten taki ureditvi, ker je šovinizem vedno posledica neklih gospodarskih koristi.

